ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ

ਡਾ. ਸੁਮਨ ਕਪੂਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਆਰ.ਆਰ.ਐਮ.ਕੇ. ਆਰਿਆ ਮਹਿਲਾ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਾ ਕਾਲਜ
✆ 8054499354

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸਦਾ-ਕਾਲਿਕ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰਤਾ, ਹਿੰਸਾ, ਨਫ਼ਰਤ, ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਰੱਬ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਤ-ਪੰਗਤ, ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਲਾਭਲੋਭ ਦੇ ਸਮੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਪਰਿਆਵਰਣ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ 'ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ' ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਵਾਦ ਅੱਜ ਦੇ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਜਿਹੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮ, ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ, ਨੈਤਿਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਰਖਣ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਬਚਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ, ਆਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਕਟ ਵੀ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਬੇਚੈਨ, ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਅਸਲ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਨਿਆਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅੱਤਵਾਦ, ਨਫ਼ਰਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਲਿੰਗ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ, ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਾਂਝ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਪਰਿਆਵਰਣ ਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ

"ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ" [1]

ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਹਉਲੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਤਮਿਕਤਾ, ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦ, ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਦੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਹ-ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅੱਤਵਾਦ, ਵੰਡ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣ ਸੰਗਤੀ ਦਾ ਹੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਭੂਮਿਕਾ:- ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਤੀਵਰ ਗਤੀ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਵਗਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਵਧਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਚੰਦ ਤੇ ਕਦਮ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੱਜ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਬੇਚੈਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟਮਈ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਇਕ ਜੀਵਨਦਾਇਨੀ ਰਾਹਦਾਰੀ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਪੱਖੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਤਰੱਕੀ

www.sanvad.org
ISSN : 2395-1273

ਦੇ ਸ਼ਿਖਰ ’ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ, ਤਕਨੀਕੀ ਤੇਜ਼ੀ, ਗਲੋਬਲ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੋਖਲੇਪਨ, ਹਿੰਸਾ, ਨਫ਼ਰਤ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਆਤੰਕਵਾਦ, ਅਨਿਆਇ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਵੰਡ, ਜਾਤੀ-ਪਾਤੀ, ਲਿੰਗ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਕੜੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਰਾਹ-ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਦੀਵਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 550 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਆਦਰਸ਼-ਸਮਾਨਤਾ, ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ, ਸਚਾਈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਰਮ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਰਗ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਂ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਭਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੁਗੋ-ਜੁਗਾਂਤਰ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਬਭੌਮ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹੀ ਰਹਿਨੁਮਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ ਵੱਲ ਮੋੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅੱਜ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਚਰਮ ਉਤਕਰਸ਼ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਚੰਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੱਜ ਵੀ ਚਿੰਤਾ, ਡਰ, ਨਫਰਤ, ਅਸਮਾਨਤਾ, ਹਿੰਸਾ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਭਵੰਰ ’ਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਰੱਕੀਸ਼ੁਦਾ ਪਰ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਇਕ ਸਦੀਵੀ ਰਾਹ-ਚਿਰਾਗ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੱਚ, ਸਮਾਨਤਾ, ਨਿਰਭਉਤਾ, ਨਿਰਵੈਰਤਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕਤਾ ਵੱਲ ਮੋੜਦੀ ਹੈ। ਸਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ, ਭੂਤ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਇਕ ਪੁਲ ਵਰਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅੱਜ ਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖਾਲੀਪਨ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਘਰਸ਼, ਅਸਮਾਨਤਾ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਰਾਹ-ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਚਾਈ, ਨਿਰਭਉਤਾ, ਨਿਰਵੈਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਸੇਵਾ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਆਵਰਣਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਹਨ।

ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਰਸਤਾ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਵਾਦ :- ਧਰਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੇਕੀ, ਪਿਆਰ, ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿਖਾਉਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਧਰਮ ਆਪਣੀ ਮੁੱਢਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਭਟਕਦਾ ਹੋਇਆ ਨਫ਼ਰਤ, ਵੰਡ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਟਕਰਾਅ, ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਖੰਡਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਿਚ “ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਰਸਤਾ” ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਰਸਤਾ ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸਨਮਾਨ, ਸਾਂਝੇ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ। ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣੇ ਤਦ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵੰਡ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਤੱਤ ਇੱਕੋ ਹੈ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਸਚਾਈ, ਪ੍ਰੇਮ,ਦਇਆ,ਮਨੁੱਖਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸਮਰਸਤਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਵਧਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਝਗੜਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਤੋਂ, ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦ,ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉੱਚ-ਨੀਚ,ਗਲਤ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ,ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ

ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਦੁਰਉਪਯੋਗ,ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ,ਇਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖੀ ਧਰਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਰਸਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਇੱਜ਼ਤ ਸਾਂਝੇ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ:- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਮਰਸਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖ :-

"ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ
ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ" [2]

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਮੌਰ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸੱਚ, ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਵੰਡ-ਛਕਣਾ ਅੱਜ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਰਸਤਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ :- ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਤਦ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਵਰਗ, ਜਾਤੀ, ਧਰਮ, ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਪੱਕੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਤਤਪਰ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤ, ਧਰਮ, ਰੰਗ, ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਦਰਜੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਇਕ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ,ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ,ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ,ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ,ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ,ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ 1948 ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ।

"ਨਾ ਹਮ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਹਮ ਹੋਵਨ,
ਨਾ ਹਮ ਜਾਤਿ ਨ ਜੋਗ
ਨਾ ਹਮ ਥਾਨਿ ਓਚੇ ਨਹੀ,
ਨਾ ਹਮ ਗ੍ਰਿਹੀ ਨ ਭੋਗ"3

ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਘਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੱਖਿਆ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਜਾਤੀਵਾਦ, ਵਰਗ-ਵਾਦ,ਲਿੰਗ ਅਸਮਾਨਤਾ, ਬਾਲ-ਸ਼੍ਰਮ, ਅਲਪ ਸੰਖਿਅਕਾਂ ਨਾਲ ਅਨਿਆਇ,ਆਤੰਕਵਾਦ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ,ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ,ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਉਲੰਘਨ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਇਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭ ਜਗ ਉਪਜਿਆ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਹੀ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਬਿਨਾ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਸਾਂਝਾ ਭੋਜਨ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਸਤਨਾਮ ਸੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਸੱਚੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰਪਸ਼ਨ-ਮੁਕਤ ਸਿਸਟਮ :- ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਧਨ ਦੀ ਅਸਮਾਨ ਵੰਡ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਭ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪ੍ਰਧ ਸੋਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਧਨ ਦੇ ਨਿਆਂਪ੍ਰਧ ਵੰਡ, ਸੱਚੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ

www.sanvad.org
ISSN : 2395-1273

ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਡਲ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੜੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ

"ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ
ਕਾਦੀ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਮਲੁ ਖਾਇ" [4]

ਜਦ ਸ਼ਾਸਕ ਕਪਟ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਅਨਿਆਇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ-ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਰ ਵਰਗ ਉਸਦਾ ਲਾਭ ਲਵੇ ਇਸ ਲਈ, ਅੱਜ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਗਲੋਬਲਾਈਜੇਸ਼ਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਲੋੜ :- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੁੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚ ਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਹਜਾਰਾਂ ਕਿਲੋਮੀਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਅੱਜ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਗਲੋਬਲ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਵਾਦੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ (ਉਦਾਸੀਆਂ) ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਯੋਗੀ, ਬੁੱਧ, ਜੈਨ, ਨਾਥ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਰਾਜੇ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਜਿੱਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : 'ਆਪੇ ਬੀਚਾਰੁ ਦੇਵੈ ਆਪੇ' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਢੱਲਤਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਅੱਜ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਵਪਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ, ਨਫ਼ਰਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਵੰਡ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵਾਰਥਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੰਵਾਦ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੱਸਿਆ	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੱਲ
ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਘਰਸ਼	ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਧਰਮ
ਜਾਤੀ-ਵੰਡ	ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੱਚੇ
ਭਾਸ਼ਾਈ/ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਟਕਰਾਅ	ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ
ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗਲੋਬਲ ਹਾਰਮਨੀ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਹੈ।	ਨਾਮ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਦਿੱਤੀ ਚਾਹੇ ਜਾਤ, ਧਰਮ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਰੰਗ ਹੋਵੇ।

ਗਲੋਬਲਾਈਜੇਸ਼ਨ ਸਾਨੂੰ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ,ਪਰ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਘਾਟ ਸਾਨੂੰ ਦੂਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

"ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ
ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ" [5]

ਗਲੋਬਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ:- ਜੇ ਦੁਨੀਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੰਵਾਦਕ ਸਿਧਾਂਤ ਅਪਨਾਏ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਪਾਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ :- ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਰਟਫੋਨ ਅਤੇ ਸਕ੍ਰੀਨ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਚਮਕ ਨੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਰਚੁਅਲਿਤਾ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-

"ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ" [6]

ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਤਮਿਕਤਾ ਹੀ ਸਹੀ ਰਾਹਨਾਮਾ ਹੈ ਤਕਨੀਕ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਿੱਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜੋਤ ਹੈ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ

ਸੇਵਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ ਨੇ ਧਨ ਦੀ ਅਸਮਾਨ ਵੰਡ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਅਮੀਰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ, ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਅਗਾਹੂ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਤਰੱਕੀ ਤਦ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰਹੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਹੰਕਾਰ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਭੋਗਵਾਦ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ :-

"ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ" [7]

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਕਨੀਕ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ, ਆਤਮਿਕਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ, ਨਿਆਂ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਸਮਰਸਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ, ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਧਣ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀਅਤ ਘਟੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕਤਾ ਹੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਲਕੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਦੀਪਕ।

ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਰਕਵਾਦ :- ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਰਕ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤਰਕਸੰਗਤ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਤਰਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਤੀਰਥ, ਤਿਲਕ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਇਤਿਆਦੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ:

"ਪੰਡਿਤ ਵਾਚਹਿ ਪੋਥੀਆ ਨਾਉ ਸੁਣਾਵਹਿ ਸਚੁ ਕੀ ਬਾਣੀ
ਪਰੁ ਸਚੁ ਕਰਿ ਨ ਜਾਣਨੀ ਬਹੁਤਾ ਕਹਣਾ ਕਹੀਐ ਕਾਣੀ" [8]

ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਥਾ ਅਤੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਚਾਈ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਭੁੱਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਖਗੋਲ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ,ਤਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦਾ ਸੱਚ,ਤਰਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਚਿੰਤਨ-ਧਾਰਾ,ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੂਰਕ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ :- ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਇਕ "ਗਲੋਬਲ ਵਿਲੇਜ" ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੁਣ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਨੇਕਟਿਵਟੀ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਟਕਰਾਵ, ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਟਕਰਾਅ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਵਾਦ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਾਜ ਲਈ ਰਾਹ-ਸੂਚਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਕੀਤਾ ਯਾਤਰਾਵਾਂ (ਉਦਾਸੀਆਂ) ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਪੰਡਤਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਬੁੱਧ , ਜੈਨ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਜੇ ਅਤੇ ਹਾਰ ਦਾ ਮੰਗਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੱਚ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਖੋਜ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਯੁੱਧ, ਸਾਇਬਰ-ਘ੍ਰਿਣਾ,ਜਾਤੀ-ਧਰਮ ਹਿੰਸਾ,ਰਾਸ਼ਟਰੀਤਾਵਾਦ ਇਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹਨ।

"ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ, ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ" [9]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਾਦ ਹੀ ਸੰਦਰਭ, ਸਮਰਸਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ, ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬੇਹੱਦ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਗੀਤ ਸਮਰਸਤਾ, ਸਹਿਯੋਗ, ਵੱਖਰਾਪਣ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਗੱਲਬਾਤ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਏਕਤਾ ਜਿਹੇ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੂੰ

ਸ਼ਾਂਤੀਪ੍ਰਦ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਵਾਦ-ਦਰਸ਼ਨ ਆਧੁਨਿਕ ਗਲੋਬਲ ਸਮਾਜ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ :- ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ, ਗਲੋਬਲਾਈਜੇਸ਼ਨ, ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ, ਧਾਰਮਿਕ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖਿਸਕਣ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਤੁਲਨ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਲਧਾਰਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ "ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ" ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਈਸ਼ਵਰ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਖੋਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਿੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ ਆਧੁਨਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਕਰਪਸ਼ਨ, ਲਾਲਚ, ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਨਿਆਂ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਇਕ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ, ਨਿਆਂ-ਆਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਗਲੋਬਲਾਈਜੇਸ਼ਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਵਾਦ, ਮਿਥਾਸ, ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਅਤੇ ਤਰਕ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਤਰਕ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਵੇਹਲੇਪਨ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਿਮਤੀ, ਆਤਮਿਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ:

"ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ" [10]

ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਜੋਤ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਸਮਾਜ, ਧਰਮ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਮਰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੀਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹਨ।

ਹਵਾਲੇ :-

1. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਲੋਕੁ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 8
2. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਨੜਾ, ਮ:੫**, ਅੰਗ 1299
3. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸੋਰਠਿ**, ਅੰਗ 555
4. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਮਲਾਰ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 1288
5. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਧਨਾਸਰੀ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 13
6. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਰੂ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ**, ਅੰਗ 1102
7. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਲੋਕੁ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 8
8. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਿਰੀਰਾਗੁ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 55
9. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਨੜਾ, ਮ:੫**, ਅੰਗ 1299
10. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਧਨਾਸਰੀ, ਮ:੧**, ਅੰਗ 13

✧